

проф. д-р Александър Омарчевски
Катедра „Историческо богословие“ – Ръководител
Богословски факултет
СУ „Св. Климент Охридски“
1000 София, пл. „Света Неделя“ № 19
Регистриран в РАС на НАЦИД по чл. 26, ал. 2 от ЗРАСРБ под № 23046

FAX +3592 9872525
e-mail: omarchev@gmail.com
e-mail: omarchevski@theo.uni-sofia.bg
сл. тел. +3592 9890115/в. 25

София, 07.09.2022 г.

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационно съчинение на тема:
**„БЛАГОДАТНОТО ТВОРЧЕСТВО НА ЧОВЕКА ВЪВ ВРЕМЕТО
СПОРЕД ОТЕЦ ГЕОРГИ ФЛОРОВСКИ“**
представено от Русина Руменова Торосиян
за присъждане на ОНС „доктор“ по 2.4. Религия и теология
(История на православното богословие през ХХ в.)

Със заповед РД-38-424/15.07.2022 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ съм определен за член на научното жури, а от журито (прот. № 1/19.07.2021 г.) – за негов председател и рецензент по процедурата за публична защита на дисертацията на докторанта на самостоятелна подготовка Русина Руменова Торосиян за присъждане на ОНС „доктор“.

Русина Торосиян е родена на 09.02.1971 г. Средното си образование завършва през 1989 г. в 9-та ФЕГ „Алфонс дьо Ламартин“ в София. През 1990 г. заминава за Париж, където се записва за студент по История на изкуствата в „Сорбоната“. През 1991 г. прекъсва следването си и заминава за САЩ, където живее и понастоящем. През 2019 г. завършва Теология последователно на ОКС „бакалавър“ и „магистър“ в Богословския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ с отличен успех.

Със заповед на Ректора на СУ РД 20-1446/24.09.2020 г., изм. с РД 20-2049/26.11.2020 г., е зачислена на докторантура на самостоятелна подготовка по 2.4. Религия и теология, докторска програма по Теология (История на православното богословие през ХХ в.) в катедра „Историческо богословие“ на Богословския факултет при СУ, считано от 25.09.2020 г. с научен ръководител доц. д-р Павел Павлов. Положила е изпитите от докторантския си минимум и другите ангажименти по своя Индивидуален

план. В процеса на подготовката на нейната дисертация няма данни за допуснати нарушения. Отчислена е предсрочно с право на защита (зап. РД 20-1369/ 15.07.2021 г.).

Професионалният ѝ път преминава основно в сферата на застраховането, като от 2003 г. има собствен застрахователен офис. На два пъти посещава Пристънския университет в Ню Джърси, където работи с архива на о. Флоровски във връзка с настоящото изследване. Владее френски и английски езици. Има добри познания в комуникационните и информационните технологии. Пише стихове.

Представеният за рецензиране дисертационен труд съдържа 220 страници и има следната структура: Предговор, Увод, четири глави, Заключение, Приложения, Декларация за автентичност на текста и Използвана литература. Авторефератът е в обем от 21 страници.

Запознах се внимателно с текста на дисертацията. Постигнато е умело и балансирано разпределение на текста в отделните глави. Като основен предмет на богословския анализ са посочени човекът и неговата личност, Божиите образ и подобие в него. Целта е въз основа свидетелствата в богословието на о. Флоровски да се придобие по-ясна представа за тайната на човешката личност.

В Предговора Торосиян детайлно излага мотивите, довели я до избора на темата, и изказва благодарности на всички, от които е получила помощ. За нея това е една „сбъдната мечта“. Посочва и трудностите, които съпътстват работата ѝ по дисертацията, породени най-вече от ограниченията за пътуване, наложени от пандемията, и отдалечеността ѝ от Родината.

Ще се опитам в сбита форма да представя този иначе богат на съдържание текст. Трябва да отбележа, че предложените твърдения и изводи в текста са добре аргументирани.

В Увода, наред с излагането на предмета, обекта, целите, задачите и методологията, включваща извороведският по отношение архива на отца,

както и богословско-критичния и херменевтичен методи при работа с публикуваните му творения, а също и догматическият тълкувателен метод.

В Глава първа, озаглавена „**Благодатното време**“, в три подточки Торосиян се спира на въпроса за времето, разгледан през призмата на християнството, което преобръща дотогавашните представи на хората за него, като подчинява времето на човека. Това става благодарение Възкресението на Богочовека Христос, което създава възможността пред човека за преход от време във вечност. Представата за времето се променя от циклична в линейна. Историята се изпълва със смисъл едва след възплъщението на Богочовека. Времето се появява с Творението и без него няма и време, което също е тварно, има начало и край, а човекът се вмества между тях. Времето не е сравнимо с вечността, като двете взаимно се проникват. Човекът е сътворен за вечността и ще остане за вечен живот в Бога. Благодатта е Божествената творческа енергия и любов. Свободата е за благодатното творчество на човека, а плодът от него е любов. Благодатното преодоляване на природата само по себе си е творчество.

Втора глава е под надслов „**Печатът на любовта**“. В нея авторът в четири подточки разглежда отношението между време, логос и тропос. Времето се претворява от човешката душа в благо и духовна красота. То е неизменна част от благодатното творчество на човека, тъй като е сфера на свободата. Логосите са творческата нетварна енергия на Словото. В тях е Божията воля. В природата има творчество, но то е различно от това на човека, като разликата е в свободата на личността. Времето се усвоява най-пълно в тропоса на любовта. То се свързва с нуждата от разгръщането на Творението поради тварното му и несъвършено естество. Ако човек не успее да стори това, то той не може да разреши собствената си творческа задача. Доколкото той дава плодове на любовта, дотолкова той осъществява себе си. Творческият завършек на човека е в Бога. Само личността е способна да има и отдава любовта. Поради свободата личността престава да бъде само естествено същество. Тя е свободна да надскача собственото си тварно

естество. Човешката ипостас е духоносна със своя благодатен и креативен потенциал. Ипостаста е енергиен и духовен център на човека. Личността е по-висша от своята ипостас, но се проявява енергийно чрез нея. Човешкият „аз“ е сътворен за любовта. Той е онтологично благ, но и несъвършен. Той е духовния и креативен център на човека, като съвършенството е най-висшата му благодатна потенция. „Аз“-ът обладава целия човек и се проявява чрез него. В него е тайната на образа и подобие. Без любовта „аз“-ът се саморазрушава и умира. Духовната ценност се твори единствено в любовта и има благодатна природа. Придобиването на ценността се случва и се извършва в творческия живот на „аз“-а.

В **Трета глава**, озаглавена „**Премъдрост и Творчество**“, Торосиян в две подточки разглежда въпроси, свързани с Божията Премъдрост и Творчество. Бог твори света със Своето Слово, Което е Премъдростта. Тя се разкрива като Личност. Творчеството е присъщо само на свободната и блага Личност, каквато тя е у Бога. Иисус Христос е „Аз“ на любовта, но е и София Премъдрост Божия, Която е на Бог и е Негова иманентна Сила. Тя не може да се мисли като четвърта Божия ипостас. София е трансцендентна за света, но тя го обича и поради това е в него. В своята същност творческите кризи на човека са кризи на любовта. В злото човекът умира духовно, а не екзистенциално, което за него е адовото състояние.

Четвърта глава е озаглавена „**Новото творение**“ и се състои от две подточки. Тук авторът разглежда въпроси свързани с Божественото Домостроителство и силата и красотата на човека. Проблематиката за първородния грях трябва да се разглежда в рамките на богословието на личността. Човешката смъртност свидетелства за отчуждаването на човека от Бога. Чрез смъртта Бог не само наказва, но и изцелява падналата човешка природа. Възстановяването на цялостната човешка природа става в любовта по простата воля на тази природа. Само в общение с Бога човекът става себе си, иначе изпада на по-ниско ниво. Грехът се преодолява единствено чрез

вътрешно обръщане и промяна, а покаянието се запечатва чрез благодат в тайнствата. Духовното творчество на човека се извършва в Църквата.

В **Заключението** Торосиян прави обобщение на постигнатите резултати, като посочва, че те надхвърлят предварително зададените задачи.

В края на текста като **Приложение** са включени факсимилета на 5 фрагмента от различни непубликувани текстове от архива на о. Флоровски, намиращи се в библиотеката Файърстоун на университета в Принстън.

Като цяло текстът е четивен, написан на добър български език. Поне част от забележките от вътрешната защита са взети под внимание.

В **Използвана литература** са включени общо 125 извори и съвременни изследвания по различни аспекти на разглеждания проблем на няколко езика. Критичният апарат включва 392 бележки под линия.

Авторефератът е коректно и правилно изготвен и точно отразява съдържанието на изследването. В него са посочени и 7 научни приноса, които приемам за обективни.

Представени са и изискваните три отпечатани публикации по темата, без да представляват част от основния текст.

Общото ми впечатление е, че кандидатът се е справил успешно с тази нелека задача. В този смисъл трудът покрива изискванията за докторска дисертация.

ПРЕПОРЪКИ:

1. В текста все още се срещат правописни и пунктуационни пропуски. По своя характер те са лесно и бързо отстраними. Така например съществителното „промисъл“ е в мъжки род; „трансцендентен“ е изписвано „трансцедентен“; някои слети форми са изписани отделно и т.н.

2. Въведеният термин „аз“-*иален* и неговите деривати, които пронизват целия текст, би следвало да бъдат изяснени още в началото.

3. На места езикът е прекалено емоционален за научно съчинение.

4. Струпването понякога на прекалено много термини и определения в едно изречение затруднява читателя в разбирането на вложения смисъл.

Декларирам, че с дисертанта нямам общи публикации, научни проекти или друг вид конфликт на интереси по смисъла на закона.

С оглед всичко гореизложено, убедено гласувам „за“ и призовавам останалите членове на почитаемото научно жури да подкрепят труда на Русина Руменова Торосиян, като ѝ присъдят Образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.4. Религия и теология (История на православното богословие през XX в.).

.....

(проф. д-р Ал. Омарчевски)